

Overtuigende plannen. Handreiking voor praktische beleidsadvisering.

Arend Geul en Huub Spoormans

Arno Korsten heeft zich ontwikkeld tot een van de meest vooraanstaande bestuurskundigen van ons land. In onze bijdrage onderzoeken wij allereerst wat de krachtlijnen en kernpunten zijn van de ontwikkeling die de bestuurskunde sinds zijn intrede heeft doorgemaakt, en welke rol hij heeft gespeeld. Daarna werken wij op een onderdeel uit wat de nieuwe opvatting over bestuurskunde concreet betekent voor de praktijk.

- Bestuurskunde in de era-Korsten

Toen Korsten in de jaren zeventig zijn studie sociologie afrondde, en de eerste stappen zette in de discipline waarin hij zijn carrière zou vinden, leefde de bestuurskunde nog volop in de hoogmoderne illusie. De redacteurs van het *Oxford Handbook of Public Policy* vatten het toenmalige droombeeld samen in de woorden: "rule by 'the best and the brightest', ... little room for rhetoric and persuasion, ... Policy problems were technical questions, resolvable by the systematic application of technical expertise" (Goodin c.s. 2006). Er was al wat getornd aan de geldigheid en houdbaarheid van dit wensbeeld, maar dit had nog niet geleid tot een afscheid van het gekoesterde model. Simon (1947/1997) had gewezen op de grenzen van rationaliteit, Lindblom (1958, 1959) op de onmogelijkheid van rationele besluitvorming, Rittel/Webber (1972) op het 'wicked' karakter van veel beleidsproblemen, en Wildavsky op de tragische lotgevallen van briljante beleidsplannen in de uitvoering (Pressman/Wildavsky 1973), en op het niet-technische en niet-wetenschappelijke 'art and craft'-karakter van (vooral de praktische) bestuurskunde (Wildavsky 1979). In eigen land had Van Gunsteren (1976) genadeloos het paradepaardje van het hoogmoderne beleidsmodel, het PPBS-systeem, geattaqueerd, en Ringeling (1978) de feitelijke invloed en zeggenschap blootgelegd die lage ambtenaren ver buiten het centrum van bestuur en beleidsbepaling kunnen uitoefenen.

In de decennia daarna is er een explosie van creativiteit en polemiek ontstaan die het oude droombeeld heeft verbrijzeld. Aanvankelijk was verdeeldheid het resultaat. Dit is bewonderenswaardig scherp neergezet in een Nederlands beleidswetenschappelijk handboek. Omstreeks de millenniumwisseling onderscheiden Abma en In 't Veld vijf "beleidswetenschappelijke perspectieven" die tezamen de plaats hebben ingenomen van het ene ideaal van voorheen. De vijf verschillen sterk van elkaar. De centrale vraagstelling en achterliggende waarden verschillen, maar bovendien ook de kennistheoretische basis, de methodologie, het type kennis, en de handreikingen aan de praktijk (evaluatiecriteria en prescriptie). De onderlinge verschillen tussen de vijf stromingen zijn niet alleen groot maar ook fundamenteel, benadrukken de samenstellers. De verschillen berusten op verschillende "basisassumpties en fundamentele waarden" en hangen samen met de "wereldbeschouwing en voorkeuren" die individuen voor en naast hun professie hebben ontwikkeld (Abma/In 't Veld 2001). Niet alleen is de oude consensus verbroken, zo leek het, er zal nimmer meer enige consensus zijn.¹

En zij zijn niet eens volledig. Zo heeft zich inmiddels een additioneel perspectief aangediend. Steeds duidelijker wordt dat het praktische *policy work* van bestuurskundigen een aparte 'tak van sport' is geworden. Morçöl (2001) heeft laten zien dat beleidsadviseurs

¹ Ook anderen benadrukken in die tijd de grote verscheidenheid (Parsons 1995; Hoppe 1998a, 1998b, 1999; Sabatier 1999; QA+ 2002)

in de praktijk nog vaak positivistische opvattingen huldigen maar dat hun aanpak en handelwijze veeleer postpositivistisch zijn. Volgens Colebatch en Radin (2006) stemt de beleidspraktijk in landen buiten de V.S. in het geheel niet of hooguit op enkele onderdelen overeen met 'U.S. textbook accounts'. En Tao (2006) stelt vast dat in de V.S. de gebruikelijke studieboeken een beeld schetsen van de beleidspraktijk waarin studenten met praktijkervaring op regionaal en lokaal niveau zich niet herkennen. Het gevolg is dat studenten de overgang van studie naar praktijk niet ervaren als een *geleidelijke* 'voortzetting van activiteiten in andere omstandigheden' maar als een bijkans *schokkende discontinuïteit*.² Of zoals een vakgenoot van ons het beschrijft: "In het nieuwe water van het departement was de plons diep. Een kwestie van diep ademhalen, de neus dicht en spartelen maar" (Bagchus 2007). Een bestuurskunde-studie, met andere woorden, bereidt je wel voor op de beroepspraktijk maar leidt daar niet toe op – maar dit geldt voor de meeste 'kundes'.

Nu Korsten met emeritaat gaat, ziet de wereld van de bestuurskunde er toch anders uit. Een nieuwe consensus tekent zich af die het ook in zich lijkt te hebben om de wereld van de boeken te verbinden met die van de daden. Er zijn goede redenen om aan te nemen dat een groot deel van de vakgenoten in binnen- en buitenland zich kan scharen achter de "persuasive conception of policy studies" dat in het *Oxford Handbook* wordt verwoord (Goodin c.s. 2006). Beleid, zo laat zich deze visie samenvatten, is een "normatively committed intervention in the world of action" in een wereld van netwerksturing ("networked governance"), die gekenmerkt wordt door macht die over velen, zij het niet gelijkmatig, is verdeeld. Het initiatief voor beleid kan van elke actor in het netwerk uitgaan, maar als het momentum krijgt, raken de andere actoren erbij betrokken. "None is in command", "broad cooperation from a great many effectively independent actors is required". Voorstanders van een bepaald beleidsidee moeten steun (of draagvlak) zien te verwerven bij meerderheden of sleutelactoren in diverse arena's (bestuur, volksvertegenwoordiging, sector, uitvoerders, publieke opinie), willen zij hun antwoord op problemen werkelijkheid zien worden. De weg daartoe is die van *persuasie*, d.w.z. van overtuigen, overreden, overhalen en/of onderhandelen. Steeds in de zekerheid dat de steun tijdelijk is, de alliantie broos, de uitkomsten ongewis, en de waardering gevarieerd en dynamisch.³ De rol van de bestuurskunde daarbij? "Policy studies, first and foremost, give *advice* about policy". Bestuurs- en beleidskundigen ondersteunen pogingen om steun te vinden voor een bepaalde beleidsinterventie. Hun bijdrage ligt op vier niveaus: leverancier van grondstoffen en bouwstenen, opsteller en schrijver van beleidsvoorstellen, adviseur in het spel van persuasie, en – "the main gift of the analyst to the practitioner" – coach van bestuurders en beleidsmakers en commentator van hun acties.⁴ Anders gezegd, de bestuurskundige speelt dezelfde rol als Machiavelli vóór deze 'Il Principe' schreef en daarmee eeuwige roem zou verwerven, t.w. die van 'secretarius' (Van Dooren 1981, 19-21) van een van de vele 'prinsen' van het moderne openbaar bestuur.

² Artsen zeggen dat ze tijdens hun opleiding algemene theoretische basiskennis, specialistische theoretische kennis, praktische handelingskennis en de relevante algemene competenties verwerven. Bij het afronden van hun formele opleiding zijn zij al een eind op weg om een volwaardig en zelfverzekerd professional te worden. Ook ingenieurs worden in hun opleiding geconfronteerd met specialistische theoretische kennis, maar wat zij, terugkijkend, zeggen over te houden zijn algemene generalistische competenties, zaken zoals leren te leren, grote hoeveelheden informatie vinden en verwerken, nieuwe kennis verwerven en inpassen, en het vermogen om zich snel te oriënteren op nieuwe contexten en nieuwe inhoudelijke thema's. De overgang naar de beroepspraktijk ervaren zij, anders dan artsen, als een discontinuïteit. Terwijl die bij artsen als "smooth" wordt getypeerd, geldt die voor ingenieurs als "bumpier or even shocking" (Nilsson 2007, 172).

³ Wie vertrouwd is met de Nederlandse politieke geschiedenis, zal dit bekend voorkomen. Reeds ten tijde van de Republiek (1579-1795) werden 'persuasie' en 'gemeen advyse ende consent' van groot belang gevonden. 'Niet de wil van één man of van een simpele meerderheid, gold als een eis van goed regeren, maar geven en nemen in colleges die uiteindelijk met een gezamenlijk besluit naar buiten kwamen', vat Daalder (1991, 52) kernachtig samen.

⁴ "In modern government ... the very pressure of business compresses time horizons, obliterating recollection of the past and foreshortening anticipation of the future. There is overwhelming pressure to decide, and then to move on to the next problem. Self-consciousness about the limits of decision, and about the setting, social and historical, of decision, is precisely what the analyst can bring to the policy table, even if its presence at the table often seems unwelcome" (Goodin c.s. 2006, 7)

- De bestuurskundige Korsten in de era-Korsten

Korsten heeft zijn partijtje meegeblazen in al deze ontwikkelingen. Zo heeft hij het zijne bijgedragen aan het ondermijnen van het hoogmodernistisch ideaal. Eerst trad hij meer op als een "early adaptor" van nieuwe ideeën dan als een "innovator"⁵: hij heeft o.a. het feitelijk gebruik van onderzoeksresultaten onderzocht (Korsten 1983), de feitelijke uitvoering van beleid (Korsten/Derksen 1986), en de praktische consequenties daarvan voor het ontwerpen van beleid (Korsten 1985). Toen hij aantrad als hoogleraar, kritiseerde hij het oude ideaal van technisch-wetenschappelijke rationaliteit als een "geestelijke gevangenis" waaruit de bestuurskunde moet ontsnappen wil zij "extern verstaan worden" en legitimiteit verkrijgen. Hij verwoordde, zoals gezien, daarmee een algemeen gedeeld gevoel, maar, onder kennelijke invloed van Schön c.s., trok Korsten daar bijzondere conclusies uit. Bestuurskunde is niet alleen wetenschap, betoogt de nog jonge hoogleraar, maar ook een vak en een professie, en moet dus oog hebben voor, en aansluiting vinden bij meervoudige rationaliteit, *tacit knowledge*, en "het 'savoir-vivre' uit de beleidspraktijk" (Korsten 1988). Sindsdien heeft hij zich in een andere richting ontwikkeld dan voorkomt in het denkraam van Abma en In 't Veld. Hij wordt grensganger en pendelaar tussen wetenschap en praktijk, met een belangstelling die gaandeweg verschuift van het academisch debat naar het opleiden en bijstaan van "reflective practioners". Zo zijn de meeste van zijn promovendi buitenpromovendi. In de jaren tachtig schrijft hij *over* het openbaar bestuur (Derksen, Korsten, de Beer 1985 met herdrukken in 1989 en 1993) daarna schrijft hij vooral *voor* en *met* "reflective practitioners": o.a. over de burgemeester (Korsten e.a. 1992), de wethouder (Tops e.a. 1994), handleidingen voor het openbaar bestuur (Korsten/Leeuw 1997), praktische gemeentelijke samenwerking (Korsten e.a. 2002), praktische bestuurskrachtmetingen (Korsten 2004), ambtelijke excellentie (Korsten 2005) en bestuurlijk leiderschap (Korsten/Leers 2006). En het blijft niet bij schrijven. Korsten treedt toe tot de denktank van vice-premier Zalm en de Raad voor het Openbaar Bestuur, en coacht, minder *en public*, bestuurders, bestuurlijke colleges en leidinggevende ambtenaren. In deze beweging-naar-de-praktijk toonde Korsten zich meer een "innovator" dan een "early adaptor": wat de samenstellers van het *Oxford Handbook* nu voorstellen is wat hij al twintig jaar voorstaat en praktiseert.

- Praktische criteria voor professionele beleidskwaliteit

Beleid is een beredeneerde interventie in een wereld vol actie. Een beleids- of wetsvoorstel is een voornemen daartoe, dat slechts kans van slagen heeft indien het tijdig wordt afgestemd op, en draagvlak vindt in de relevante arena's, aldus het *Oxford Handbook*. Een vraag in de geest van Korsten is hoe beleidsadviseurs dat zouden kunnen aanpakken en wat de vereisten zijn waarmee de 'secretarii' van bewindspersonen rekening dienen te houden. Die vraag willen wij hier proberen te beantwoorden.

Er zijn verschillende voorstellen gedaan om beleidskwaliteit te definiëren en te operationaliseren. In binnen- en buitenland, in kringen van bestuurs- en beleidskundigen, en daarbuiten.⁶ Een paar voorstellen zijn heel interessant, vanwege hun afkomst. De belangrijkste Nederlandse normstelsels zijn namelijk ontwikkeld door, wat je zou kunnen noemen, de eerste externe beoordelaars van nieuwe wets- en beleidsvoorstellen. Daarbij is 'eerste' niet alleen een temporele aanduiding maar ook een aanduiding van hun politiek-juridische status. Het gaat om de toetsingskaders van de Raad van State en van de Tweede Kamer. Arno was een van de eerste om ons daarop te wijzen (Korsten 2003). Het gaat,

⁵ De termen zijn van innovatiesocioloog Everett Rogers. "Rogers proposes that adopters of any new innovation or idea can be categorized as innovators (2.5%), early adopters (13.5%), early majority (34%), late majority (34%) and laggards (16%), based on the mathematically-based Bell curve. These categories, based on standard deviations from the mean of the normal curve, provide a common language for innovation researchers" (<http://en.wikipedia.org>).

⁶ Geul, 2006: 117-125. Maar opmerkelijk genoeg niet in kringen van de beleidsprofessionals zelf – althans daarvan is niets te merken. Dit in onderscheid tot andere professies, zoals de geneeskunst, waar de normen juist door de beroepsgroep zelf worden opgesteld, onderhouden, en geupdate.

met andere woorden, om expliciete normen die worden gehanteerd in de arena's die elk wets- en beleidsvoorstel moet passeren, en dat is vanuit persuasief oogpunt zeer relevant. De gebruikers leggen hun algemene kwaliteitseisen vooraf expliciet op tafel: wat wil je nog meer als je een beleidsvoornemen hebt en op zoek bent naar draagvlak daarvoor?

De Raad van State beoordeelt regeringsvoornemens traditioneel op juridische kwaliteit. Is het voorstel in strijd met hoger recht (grondwet, koninkrijksstatuut, internationaal en europees recht)? Is nieuw recht of nieuw beleid nodig in het licht van bestaand recht en beleid? Zijn tekst en toelichting van de kwaliteit die men mag verwachten? Sinds een jaar of tien toetst de Raad wets- en beleidsvoorstellen daarnaast op beleidskwaliteit, door middel van de zogeheten 'beleidsanalytische toets'.⁷ Deze bestaat uit een tiental criteria, die je de 'Algemene Beginselen van Behoorlijk Beleid' zou kunnen noemen, onderverdeeld in drie groepen: nut en noodzaak, effectiviteit, en uitvoerbaarheid.

De parlementaire onderzoekscommissie onderwijsvernieuwingen, beter bekend als de commissie-Dijsselbloem, heeft enige jaren geleden een eigen toetsingskader opgesteld. Het bestaat uit twaalf à veertien normen, met grote nadruk op wetenschappelijke onderbouwing en de uitvoerbaarheid. "Afwijken van dit toetsingskader", aldus de parlementaire commissie, "kan alleen wanneer dit nadrukkelijk en adequaat wordt gemotiveerd".⁸ De Tweede Kamer heeft in 2008 de set criteria omarmd.

Voorzover bekend, zijn beide stelsels geheel onafhankelijk van elkaar ontwikkeld. Wie beide normenstelsels vergelijkt, ziet opmerkelijke overeenkomsten en enige kenmerkende maar niet zwaarwegende verschillen. Anders gezegd, beide normenstelsels laten zich ineenschuiven. Figuur XX laat het resultaat zien.

Figuur XX. Het gemeenschappelijke toetsingskader van Raad van State en Tweede Kamer ter beoordeling van wets- en beleidsvoorstellen

Redengeving, 'nut en noodzaak'	1. <i>Probleemanalyse</i>: er wordt een helder beeld gegeven van de aan te pakken problematiek. Dit beeld stoelt zowel op wetenschappelijk onderzoek als op praktische ervaringen 2. <i>Onontkoombaarheid</i>. Er is een evaluatie beschikbaar van voorafgaand beleid. De maatschappelijke noodzaak voor overheidsinterventie is helder; de enkele wens van maatschappelijke (belangen)organisaties is niet voldoende, evenmin als een verwijzing naar het regeerakkoord
Instrumentele effectiviteit	3. <i>Validiteit</i>: het voorgestelde beleid haakt in op de problematiek zoals geanalyseerd (externe validiteit). De gestelde doelen zijn te bereiken met het voorgestelde instrumentarium (interne validiteit) 4. <i>Onderbouwing</i>: De gekozen beleidsoptie is wetenschappelijk gevalideerd. Zo niet, dan wordt eerst onder wetenschappelijke begeleiding kleinschalig geëxperimenteerd. De resultaten van deze pilots zijn adequaat geëvalueerd en zichtbaar verwerkt in het beleid 5. <i>Beste keuze</i>: helder is welke beleidsalternatieven zijn overwogen, waaronder bestaand beleid. Duidelijk is gemaakt dat het voorgestelde beleid beter is dan de alternatieve opties 6. <i>Interferentie-analyse</i>: duidelijk is gemaakt dat het voorgestelde beleid de effectiviteit van ander (voorgesteld) beleid niet nadelig beïnvloedt
Uitvoerbaarheid	7. <i>Uitvoering is helder</i>. Aan de voorwaarden voor een goede implementatie, waaronder geld, expertise en tijd, is voldaan.

⁷ www.raadvanstate.nl/onze_werkwijze/advisering/toetsingskader/

⁸ KST. 31007, nr. 6 (13 februari 2008), pp. 151-153

	De uitvoeringsorganisatie is helder gepositioneerd 8. <i>Draagvlak in beleidsveld</i>: de beoogde uitvoerders, ook die in de eerste lijn, hebben zich een helder beeld kunnen vormen van de consequenties voor hun eigen werk. Er is voldoende draagvlak onder de professionals die de vernieuwing in de praktijk moeten brengen 9. <i>Naleefbaarheid</i>: duidelijk is dat het voorstel voor de doelgroep naleefbaar is 10. <i>Handhaafbaarheid</i>: duidelijk is dat uitvoerders en toezichthouders het beleid kunnen handhaven
Evaluatie en bijstelling	11. <i>Beleidsonderhoud</i>: er is voorzien in (tussentijdse) evaluaties. Er zal niet worden overgegaan tot overhaaste bijstellingen dan nadat eerst nut en noodzaak zijn onderzocht

- Haalbare praktische criteria voor professionele beleidskwaliteit

Het is zeer de vraag in hoeverre in de praktijk aan deze normen kan worden voldaan. Het lijkt te gaan om een schets van de ideale situatie. In die zin zijn het *maximumnormen* of *optimumnormen*. In onderwijstermen, zij definiëren wanneer de kandidaat een 'tien' verdient. De praktijk, en dat niet alleen binnen het onderwijs, leert evenwel dat die niet altijd nodig of haalbaar is. Zo zijn er beperkingen wat betreft geld, middelen en tijd. Die laten bijvoorbeeld niet altijd een volledige externe wetenschappelijke onderbouwing toe. Nog wat principiëler is dat maatschappelijke tegenstellingen en discussies soms dwars door wetenschappelijke disciplines heen lopen of samenvallen met scheidslijnen tussen verschillende disciplines. De praktijk leert toch, dat voor zowat elk voorstel wel een sympathiserende professor of een gewillig bureau te vinden is? Dan kan van onomstreden 'aantonen' en 'valideren' geen sprake meer zijn. Een andere reden waarom de 'tien' niet haalbaar is, is de maatschappelijke, publicitaire en politieke druk. Daaraan lijken zowel Raad als Kamer wel erg gemakkelijk voorbij te gaan. "Overheidsbeleid kan immers niet worden gevoerd door of gebaseerd zijn op de opvatting van maatschappelijke organisaties alleen", aldus de Raad,⁹ en ook verwijzingen naar een regeerakkoord gelden in zijn ogen als ontoereikende motivering. Maar daarmee ontsnappen beleidsprofessionals, doelgroep en uitvoerders niet aan de druk die door bestuurders en managers wordt uitgeoefend om toch maar te doen wat wordt gevraagd. En hetzelfde geldt voor de aanbeveling van de Commissie-Dijsselbloem om in een regeerakkoord te "volstaan met het vaststellen van de maatschappelijke urgentie en de politieke ambitie of doelstelling", en de verdere uitwerking, "de keuze van de middelen, uitvoeringsvoorwaarden en termijnen", te laten verlopen conform het toetsingskader. Ook hier lijkt de praktische politieke en maatschappelijke realiteit enigszins over het hoofd te zijn gezien. Kortom, er is behoefte aan een meetlat waarmee kan worden vastgesteld, wanneer een beleidsvoorstel (wel en niet) 'voldoende' is. Het Haagse toetsingskader verdient verdere operationalisering. Bij professionele normen in andere beroepsgroepen gaat het niet toevallig in de regel ook om *minimumnormen* of *drempelnormen*.

Hoe zou zo'n meetlat eruit kunnen zien? Wat kunnen die drempelnormen zijn? Wat zijn de minimum-kwaliteitseisen die men aan een beleidsvoorstel mag stellen? Wat zijn de eisen die Raad van State en Tweede Kamer stellen om zich misschien niet volledig maar toch voldoende te laten overtuigen? Ons lijkt dat het zou moeten gaan om een 'light versie' van het Haagse toetsingskader. Niet per se minder normen, maar minder zware. Dus niet zozeer een 'uitgeklede' maar meer een 'afgezwakte' versie. Men kan bijvoorbeeld denken aan het volgende stelsel normen van beleidsprofessionaliteit (fig. XXX). De vereisten van 'probleemanalyse', 'validiteit' en 'uitvoerbaarheid' zijn ook op dit minimale kwaliteitsniveau onverminderd geldig, terwijl die van 'interferentie-analyse' en 'beleidsonderhoud', hoe

⁹ Jaarverslag 2000:37, en Ph. Eijlander en W. Voermans *Evaluatie regeerakkoord 1998 vanuit wetgevingsperspectief*. Schoordijk Instituut, Universiteit van Tilburg, 2002, blz. 33. Deze evaluatie is ook toegankelijk via <http://till.uvt.nl/articles/voermans/internet.pdf>

belangrijk ook, niet tot het minimum hoeven te worden gerekend. Op de overige punten gelden verminderde eisen. Aldus is gedefinieerd wat het niveau is dat leidt tot een 'zes' op de schaal-van-de-onderwijzer. Dit geeft, in andere bewoordingen, aan wanneer een beleidsvoorstel ermee doorkan, of professioneel gesproken acceptabel is.

Figuur XXX. Minimum-kwaliteitseisen ter beoordeling van wets- en beleidsvoorstellen: een voorstel

'Nut en noodzaak'	1. <i>Probleemanalyse</i>: er wordt een helder beeld gegeven van de aan te pakken problematiek. Dit beeld stoelt zowel op wetenschappelijk onderzoek als op praktische ervaringen 2. <i>Maatschappelijke behoefte</i>: er wordt helder uiteengezet dat er maatschappelijke behoefte is aan (ver)nieuw(d) beleid
Effectiviteit	3. <i>Validiteit</i>: het voorgestelde beleid haakt in op de problematiek zoals geanalyseerd (externe validiteit); de gestelde doelen zijn te bereiken met het voorgestelde instrumentarium (interne validiteit) 4. <i>Onderbouwing</i>: het beleidsvoorstel voldoet aan de gebruikelijke juridische kwaliteitsnormen 5. <i>Alternatieven</i>: er wordt uiteengezet welke alternatieve beleidsopties zijn overwogen, en waarom de voorgestelde beleidsoptie is gekozen; bij de keuze uit de alternatieve opties is maatschappelijk draagvlak een (niet: het) criterium geweest
Uitvoerbaarheid	6. <i>Uitvoering is helder</i>. Aan de voorwaarden voor een goede implementatie, waaronder geld, expertise en tijd, is voldaan. De uitvoeringsorganisatie is helder gepositioneerd 7. <i>Draagvlak in beleidsveld</i>. Er is voldoende draagvlak onder de professionals die de vernieuwing in de praktijk moeten brengen 8. <i>Naleefbaarheid</i>: aannemelijk is dat het voorstel voor de doelgroep naleefbaar is 9. <i>Handhaafbaarheid</i>: aannemelijk is dat uitvoerders en toezichthouders het beleid kunnen handhaven

Wie een wets- of beleidsvoorstel voorbereidt dat voldoet aan deze vereisten, mag erop rekenen dat het voorstel zal wordt geaccepteerd. We moeten hier wel een levensgrote 'mits' aan toevoegen. Het voorstel dient qua strekking, toon en woordkeus ook nog eens afgestemd te zijn op de gedachtewereld van de heersende coalitie in de politiek. De heersende ideeën zijn immers de ideeën van de heersenden, zoals de oude wijsheid luidt.

- Abma, T. & R. In 't Veld (2001) 'Beleid en wetenschap', in: idem (red.) *Handboek Beleidswetenschap*. Amsterdam, 13-38
- Bagchus, R. (2007) 'De leer en de praktijk', in: W. Kickert e.a. *Liefde voor het Openbaar Bestuur en Liefde voor de Bestuurskunde. Liber Amicorum voor Arthur Ringeling*, Delft, 179-181
- Colebatch, H.K. & B.A. Radin (2006) 'Mapping the Work of Policy', in: H.K. Colebatch (ed.) *The Work of Policy. An International Survey*, Lanham etc., 217-226
- Daalder, H. (1991) 'De ontwikkeling van het Nederlandse politieke bestel', in: Th.L. Bellekom et al. (red.) *Inleiding Staatskunde*. Leiden/Alphen aan den Rijn, 49-85
- Derksen, W., A.F.A. Korsten & Th.H.M. de Beer (red.) (1985), *Lokaal bestuur in Nederland: de pluriforme werkelijkheid binnen één wettelijk kader*, Alphen a/d Rijn
- Derksen, W. & A.F.A. Korsten (red.) (1989), *Lokaal bestuur in Nederland: inleiding in de gemeentekunde*, Alphen a/d Rijn
- Dooren, F. van (1981) 'Het leven van Machiavelli', inleiding bij Machiavelli *De Heerser*, Amsterdam, vierde druk, 19-31
- Geul, A. (2006) *Beleidsconstructie in Perspectieven*, Den Haag (dissertatie OUNL)
- Goodin, R.E., M. Rein & M. Moran (2006) 'The Public and its Policies', in: idem (eds.) *The Oxford Handbook of Public Policy*, Oxford, 3-35

- Gunsteren, H. van (1976) *The Quest for Control: A Critique of the Rational-central-rule Approach in Public Affairs*, John Wiley, Londen
- Hoppe, R. (1998a) *De broosheid van debat en argumentatieve beleidsanalyse*. Enschede (oratie UT)
- Hoppe, R. (1998b) 'De onafwendbaarheid van de argumentatieve wending', in: R. Hoppe & A. Peterse (red.) *Bouwstenen voor argumentatieve beleidsanalyse*. 's-Gravenhage, 13-52
- Hoppe, R. (1999) 'Policy Analysis, Science, and Politics: From Speaking Truth to Power to Making Sense Together', in: *Science & Public Policy*, vol. 26, nr. 3, 201-210 (ook via www.cddc.vt.edu/tps/e-print/s&p/article.pdf)
- Korsten, A.F.A. (1983) *Wat is goed genoeg? Benutting van onderzoek in overheidsbeleid*. Amsterdam
- Korsten, A.F.A. (1985) 'Uitvoeringsgericht ontwerpen van beleid', in: *Bestuur*, jg. 4, nr. 8, 12-19
- Korsten, A.F.A. & W. Derksen (red.) (1986) *Uitvoering van overheidsbeleid. Gemeenten en ambtelijk gedrag belicht*. Antwerpen/Leiden
- Korsten, A.F.A. (1988) *Bestuurskunde als avontuur. Een beschouwing over bestuurskundige heuristiek: perspectieven op de toekomst van gemeenten*. Deventer (oratie OU)
- Korsten, A.F.A., H. Spoormans, F.A.M. Stroink, F.P.C.L. Tonnaer & R. Vaarkamp (red.), *De benoemde of gekozen burgemeester*, Assen/Maastricht.
- Korsten, A.F.A. & P.W. Tops (red.) (1993) *Lokaal Bestuur in Nederland*, Alphen a/d Rijn
- Korsten, A.F.A. & F.L. Leeuw (red.) (1997) 'Handleidingen in het openbaar bestuur'. Themanummer van *Bestuurskunde*, jg. 6, nr. 8
- Korsten, A.F.A. e.a. (2002) *Samen en toch apart. Naar een facilitair bedrijf van gemeenteambtenaren voor contracterende gemeenten als vorm van vernieuwing*, Heerlen
- Korsten, A. (2003) 'Betere beleidstoetsing', in: *Binnenlands Bestuur*, jg. 24, nr. 30, 21
- Korsten, A.F.A. (2004) *Visiteren van gemeenten. Evaluatie van de toepassing van de bestuurskrachtmonitor in Limburgse gemeenten*. Heerlen/Maastricht
- Korsten, A.F.A. (2005) *Grote Klasse! Op zoek naar excellente ambtenaren en leiderschap*, z.p.
- Korsten, A.F.A. & G. Leers (2006) *Inspirerend Leiderschap in de Risicomaatschappij*, Utrecht
- Lindblom, C.E. (1958) 'Tinbergen on Policy-Making', in: *The Journal of Political Economy*, vol. 66, nr. 6, 531-538
- Lindblom, C.E. (1959) 'The Science of Muddling Through', in: J.M. Shafritz & A.C. Hyde (1987) *Classics of Public Administration*, Pacific Grove Ca., 2nd edition, 263-275
- Morçöl, G. (2001) 'Positivist beliefs among policy professionals: An empirical investigation', in: *Policy sciences*, vol. 34, nr. 3, 381-402
- Nilsson, S. (2007) *From Higher Education to Professional Practice*, Linköping (dissertatie Linköping University)
- Parsons, W. (1995) *Public Policy. An Introduction to the Theory and Practice of Policy Analysis*. Chettenham/Lyme
- Pressman, J.L. & A. Wildavsky (1973) *Implementation. How great expectations in Washington are dashed in Oakland, Berkely etc.*
- QA+ (2002) *Dit is een passend instrument. Bestuurskundige verkenning inzake instrumentatievraagstukken*. VROM/DGM, Den Haag (niet gepubliceerd)
- Ringeling, A.B. (1978) *Beleidsvrijheid van ambtenaren*. Alphen a/d Rijn (dissertatie)
- Rittel, H.W.J. & M.M. Webber (1972) *Dilemmas in a general theory of planning*. Paper, Berkeley
- Sabatier, P.A. (1999) 'The Need for Better Theories', in: P.A. Sabatier (ed.) *Theories of the Policy Process*. Boulder, 3-17
- Simon, H.A. (1947¹/1997⁴) *Administrative Behavior. A Study of Decision-Making Processes in Administrative Organizations*. New York
- Tao, J.L. (2006) 'Policy Work at the Local Level in the United States: Whispers of Rationality', in: H.K. Colebatch (ed.) *The Work of Policy. An International Survey*, Lanham etc., 199-216
- Tops, P.W., A.F.A. Korsten & C.A.T. Schalken (red.) (1994), *De wethouder. Positie en functioneren in een veranderend bestuur*, 's Gravenhage
- Wildavsky, A. (1979) *The Art and Craft of Policy Analysis*. Houndmills